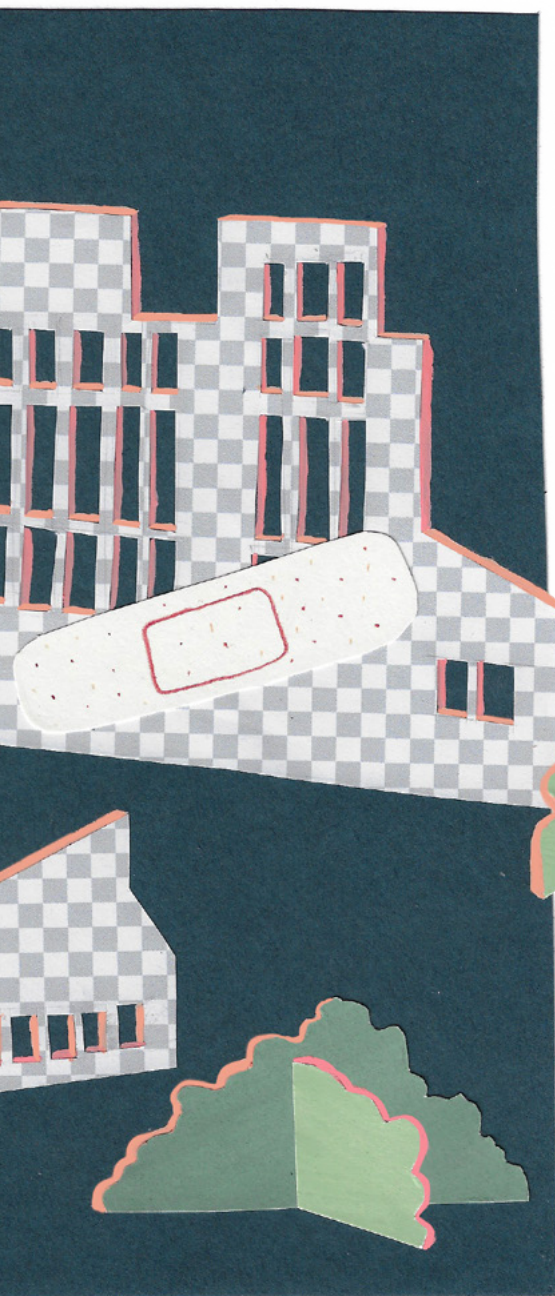

**Delavke in
delavci
so odšli,
kaj pa zdaj?**
Kratke zgodbe

**Delavke in
delavci
so odšli,
kaj pa zdaj?**
Kratke zgodbe

Uvod

Industrija je Maribor v 20. stoletju spremenila, ga razvijala, mu dala njegovo značilno zunanjo podobo in določala način življenja njegovih prebivalcev in prebivalcev, njen propad pa ga je v obdobju tranzicije pahnil na rob preživetja. Kako mlajše generacije prebivalcev in prebivalcev Maribora doživljajo lokalno industrijsko dediščino? Ali je stvar preteklosti ali mogoče prihodnosti? Ko delavke in delavci zapustijo tovarno, kaj nam ostane?

To so le ena izmed vprašanj, ki jih zastavlja projekt RESCUE, v okviru katerega smo v aprilu in maju 2021 izvedli delavnice kreativnega pisanja in vizualnega upodabljanja, namenjene dijakinjam in dijakom mariborskih srednjih šol. RESCUE je projekt sodelovanja manjšega obsega, ki ga sofinancira program Ustvarjalna Evropa Evropske unije. V okviru projekta smo partnerji iz Italije, Nemčije, Slovenije in Avstrije s srednješolkami in srednješolci raziskovali zgodovino zapuščenih industrijskih območij. V društvu X-OP smo pripravili delavnice, katerih namen je bil spoznavanje industrijske dediščine in pomena le-te za regijo ter prebivalke in prebivalce.

Z mentoricami umetnicama Majo Hodošček in Toni Soprano Meneglejte, performerko Barbaro Polajnar, mentorjema, umetnostnim zgodovinarjem Simonom Žlahtičem in prozaiatom Tomom Podstenškom, ter udeleženkami, dijakinjami Katjo Cafuta, Majo Horvat, Robin Marn in Ivano Rataj, smo se vsebinsko osredotočile in osredotočili na različna vprašanja industrijske preteklosti, kot so pomen strojev in proizvodnih procesov, arhitekture, delavske zgodovine ter možnih načrtov za oživljanje nekdanjih industrijskih prostorov v prihodnosti. Vsebinsko fokusirana razprava z mentoricami in mentorji je služila kot konceptualni okvir pri nadaljnjih delavnicah, kjer so udeleženske skupaj s Tomom Podstenškom spoznavale metode kreativnega pisanja – vizualna in jezikovna orodja, raziskovalno delo ter formalne značilnosti kratke zgodbe, ki je udeleženkam služila kot primarna izrazna oblika. Na delavnicah je tako nastalo pet kratkih zgodb, ki jih z veseljem predstavljamo v tej knjižici. Zbirko zaokrožuje tudi kratka zgodba Toma Podstenška, ilustracije pa so delo mlade umetnice Janje Kosi.

Rana

Katja Cafuta

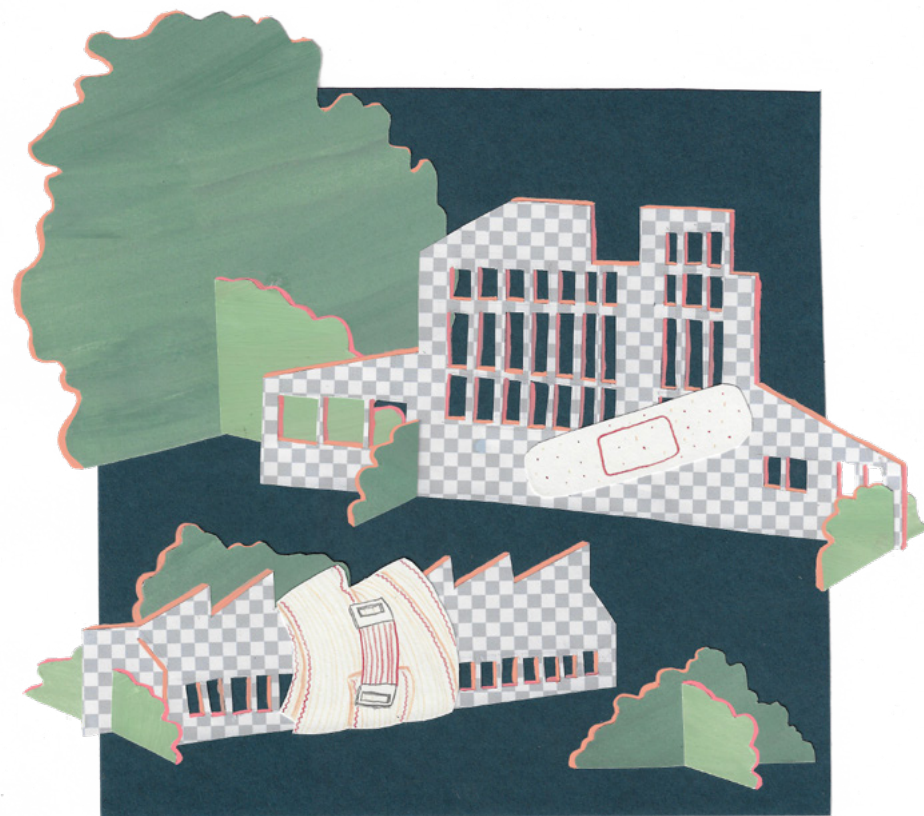
Hodil sem po stopnicah, proti direktorjevi pisarni, ko sem naenkrat zaslišal: »NA POMOČ!!!« Tekel sem hitro kot še nikoli in ko sem prispel v halo, sem videl na kupu ljudi, ki so nekaj panično govorili. Komaj sem se prerinil skozi množico in zagledal na tleh lužo krvi ... in še v istem trenutku, ko sem videl blede Marico, sem se obrnil in stekel k tajnici.

Tajnica je govorila s svojo mamo. Ravnokar sta čvekali o tem, kaj je bolje, prava kava ali proja za zajtrk. Iztrgal sem ji telefon iz rok in poklical prvo pomoč.

Zdaj ko razmišljam za nazaj, sem morda preveč panično odreagirala. To je bila prva nesreča na delu, ki se mi je zgodila po prvih dveh mesecih dela.

Ne vem, kje se je rešilec obiral tako dolgo, zato sem stvar vzel v svoje roke. Poiskal sem kovček za prvo pomoč in pomagal delavki Marici, ki je namesto usnja za sedeže preluknjala svoj prst. Najprej sem očistil rano, uporabil sem domače žganje, ki ga je eden od delavcev skrbno skrival pod strojem, vzel vato in razkužil rano, nato pa sem jo še skrbno povil. Marica je jokala na ves glas in se smilila sama sebi. Kri je tekla po stroju in sodelavke so hitro pobrisale. V TAM-u smo si pomagali, če se je komu kaj zgodilo in vedno smo držali skupaj. Tudi jaz sem kot vodja proizvodnje včasih koga od delavcev zagovarjal pri šefu in oni so tudi mene nazaj, ko sem jih potreboval.

Včasih se sprehodim mimo TAM-a, da se spomnim lepih in slabih trenutkov, ki smo jih doživeli. Okna so polomljena in vhod zazidan, ampak občutek imam, da je v tovarni kljub temu, da propada in da na njej ni več ometa, še vedno enak vonj in da zidovi govorijo zgodbe, ki jih lahko slišimo samo tisti, ki smo to stavbo poznali, ko je bila še lepa. Žalostno je, da tej stavbi ne morem pomagati, tako kot sem lahko Marici.

Od obledelega grafita vsi odvrnejo oči

Robin Marn

Po mračnih, temnih in vlažnih ulicah je pozno ponoči hitel fant. Držal se je teme. Vsake toliko se je nervozno ozrl nazaj, obeski na njegovem črnem nahrbtniku so vsakič zacingljali. Razen njegovih korakov, tihega hlipanja in oddaljenega ropotanja vlaka ni bilo slišati ničesar.

Taval je globlje in globlje proti temnemu delu mesta, dokler ni prišel do velike temno rdeče tovarne, katere fasada se je že leta in leta luščila. Masivna, rjasta železna vrata so bila polna udrtin, a vseeno zaklenjena, zato se je ustavil pred enim izmed skoraj popolnoma razbitih oken. Prisluskoval je, in ko je bil prepričan, da ni nikogar blizu, je počasi, osramočeno splezal skozi okno. V njej bi lahko razmislil o svojih možnostih, morda celo prenočil ...

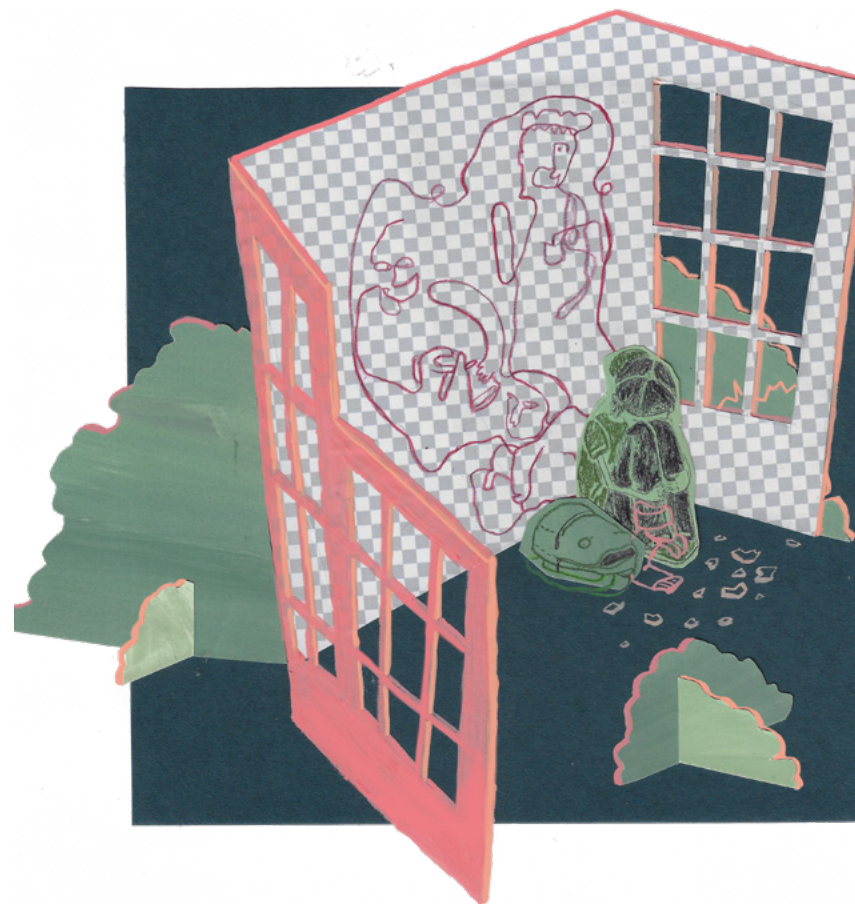
Z rokama se je oprijel lesenega, trohnečega okvirja in se skobacal na polico. Njegov nos je preplaval vonj po vlagi in plesni. Skočil je na drugo stran. A takoj, ko so se njegova stopala ločila od police, je v šibki svetlobi opazil zeleno steklo, ki je ležalo na tleh. Poskusil se mu je izogniti in nesrečno pristal tako, da se mu je zvil desni gleženj.

Njegovo telo se je zakrčilo, zobje zašklepetali, on pa je ostal popolnoma tiho. Steklo ga je spominjalo na dom, spomnil se je

na šolo. Spet je videl hrbte sošolcev, ki sedijo v prvi vrsti, oranžne stene, obraz medicinske sestre, lutko, na kateri je ta pokazala umetno dihanje. Obveze. Iz nahrbtnika je izvlekel zmečkan jopico in jo ovil okoli bolečega sklepa. Delovalo je, čeprav komaj, in tako se je lahko počasi pobral in odšepal do bližnje stene, katere površina je bila najmanj priljubljena med pajki. Glasno je izdihnil, in začel razmišljati. V takem trenutku bi bilo najbolje obiskati bolnico, spet videti medicinske sestre, ki ne vzamejo nikogaršnje bolečine pretirano resno in te potolažijo. Slišal je pisalo zdravnikov, ki so mu na napotnico kracali imena raznih zdravil, medtem ko je njegov oče odsotno strmel skozi okno, če se je sploh prikazal. Zdrznil se je. Če gre spet v bolnišnico, bo na takšen ali drugačen način spet moral domov, če pred tem ne obišče še kakšnega Centra za socialno delo ali dveh. Pomagati si bo moral sam, držati svojo roko, če ga bo strah. Miselni vzorec, ki ga je ustvarjal, se je širil in širil, a z vsakim odgovorom na vprašanje se je pojavilo še več vprašanj. Morda bi lahko prenočil pri Gregorju? Že dolgo časa se ne družita več, a vseeno ... Njunemu skupnemu grafitu na stropu mestne železniške postaje se izogiba, kolikor se mu lahko. Najraje bi se skozi hladna, umazana tovarniška tla pogreznil v

zemljo in nehal razmišljati.

A njegovi možgani meljejo še naprej. Morda bi mu vseeno uspelo prepričati zdravnike, ali pa policijo, ali pa socialne delavce. Ali pa kogarkoli. Pred očmi mu je šinil smejoči se obraz profesorja kemije, gospoda Rupnika, stare neznanke na ulici s pretežkimi vrečkami, prodajalca v Sparu. Ni mogel več zdržati. Zdelo se mu je, da se bodo njegovi možgani razleteli. Opazil je, kako močno se mu tresejo roke. Potreboval je način, kako bi lahko sprostil vse te misli, ni hotel jokati. Spet je videl namrščen obraz očeta, ki se nagiba nad njim. Njegova pest je zamolklo udarila ob steno, na njej je ostalo nekaj ometa in pajčevin. Potreboval je svoje barve, potreboval je svoj ventil, prašne in prazne stene so ga kar klicale, a ni imel ničesar. Spet se je spomnil Gregorja in njegove prijazne mame, ki je za osnovnošolski izlet v Piran še zanj pripravila malico. Ne. Popolnoma sam je, brez sprejev, brez čopičev, brez svinčnikov. Še napol praznega črnega flomastra, ki je ležal v zgornjem predalu domače pisalne mize, bi se razveselil.

Smodnik, kokain, pepel

Maja Horvat

Danes sem last mafije.

Sprva pa sem proizvajala metke in pištole, ampak so me pet let kasneje zaprli, ker je bilo konec vojne in nisem bila več potrebna. Leto kasneje so se v moje prašne prostore naselili tuji možje. S seboj so prinesli bel prah in vrečke. Vesela sem bila nove družbe, ampak mi je bila mnogo bolj tuja od prejšnje.

Na začetku nisem mogla razumeti, zakaj se bele vrečke in denar izmenjujejo ravno v mojih prostorih, sem bila pa vseeno vesela, saj sem bila v zadnjem letu močno osamljena, pogrešala sem zvok ljudi.

Urnik njihovega dela se mi je zdel čuden, saj so prihajali ob neenakomernih, mračnih urah in tam večinoma le čakali na ljudi, ki so prevzeli beli prah v vrečkah. Po njihovih nevpadljivih oblačilih in obnašanju, podobnem zajcem, ki mislijo, da jih bo zdaj zdaj pobral orel, sem sklepala, da je njihovo delovanje skrivnostno. Bila sem vesela, da sem del nečesa zanimivega. Dokler nisem ugotovila, kaj ta prašek naredi ljudem.

Najpogostejša oseba, ki je srečevala može, ki so prodajali beli prašek, je bil Pedro.

Pedro je bil moški srednjih let, visok in suh pa kot slamica, njegovi lasje so bili zmeraj umazani in neurejeni, nosil je črno luknjasto jakno in jeans hlače, ki niso bile oprane več let. Ves čas je preklinjal in se pogovarjal z nevidnimi osebami.

Enkrat sem celo mislila, da se je pogovarjal z menojo. Razlagal mi je o svoji družini, ki je umrla, medtem ko je on delal v Ameriki.

Pripovedoval mi je o nasmešku svoje hčerke, o sinovem navdušenju nad nogometom in o njegovih zasolzenih očeh, ko mu je eno jutro pokazal vstopnice za nogometno tekmo. Govoril je tudi o svoji ženi. Bila je lepa ženska, njene oči so bile tako zele ne kot najlepši smaragd, njeni lasje so bili tako dolgi in svileni, da bi si lahko mislil, da je živa Afrodita. Povedal mi je, da ne bo nikoli pozabil njenega nasmeha, ki je lahko razsvetil vsako sobo. Za tem je med nama nastala tišina. Pedrov obraz se je začel kremžiti, njegove oči so postajale vse manjše, njegov obraz je bil tako bled kot tisti beli prah, ki ga delajo v meni. A tako hitro kot se je ta mimika pojavila, tako hitro je tudi izginila. Potem je odšel in se nisva več pogovarjala.

Sprva je prihajal vsak mesec, nato vsak teden, nato vsak dan. En deževen dan, ko je že vso listje porumenelo in ko so ptice letele v topleje kraje, se je vse končalo. Spomnim se, kot da bi bilo včeraj. Možje v temno modrih oblačilih in s pištolami v rokah so z močnimi udarci nekakšnega podolgovatega predmeta zlomili moja vrata. Prevzel me je občutek jeze.

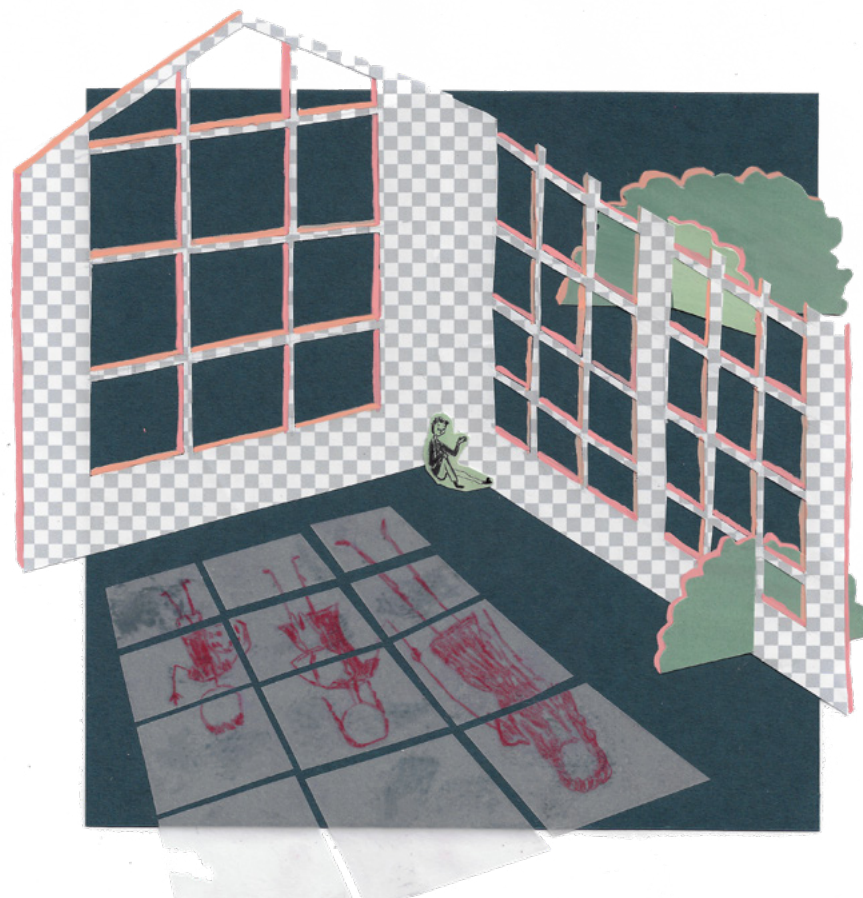
Začela sem metati svoje razrahljane opeke v njih, a ni zaleglo. Začelo se je kričanje, ki je odmevalo po vseh mojih stenah.

Kričanje je trajalo več ur. Nato je sledila tista zatohla tišina, ki sem jo že prevečkrat izkusila. Nič več smeha, tihega govora, predelovanja belega praška, nič.

Več dni je bila tišina, le zvok otrok, ki so se vračali v šolo, me je lahko za kratek čas zamotil, ko so šli mimo mene.

Na neki sončen dan pa sem znova videla svojega prijatelja Pedra. Zgledal je bled kot stena, njegove oči so bile rdeče in neizostrene, a najbolj opazna je bila njegova hoja. Šepal je, no, bolj že vlekel svojo nogo za sabo. Ko je prispel do mojih vrat, se je zvrnil na tla in ni več vstal.

Zdaj, ko je bil bližje, sem ga lahko videla jasneje. Njegova lica so bila izpita, njegove oči take kot od mrtve ribe, njegova oblačila pa že cela razcefrana. Od strahu so se mi odprla okna. Najprej ni bilo nobenega odziva, nato pa se mi je nasmehnil. Njegov nasmešek je bil čisto nasprotje njegovega izgleda. Bil je sijoč kot sonce, poln čistega veselja. Toda nasmešek ni trajal dolgo. Počasi so se mu začele zapirati oči, začela me je grabiti panika. Vse moje stene so se začele tresti, moja okna so se odpirala, a nič nisem mogla storiti. Počasi so se začele njegove oči zapirati, dokler se niso dokončno zaprle. Potem se ni več premaknil. Tresenje se je prenehalo, nastala je smrtna tišina. Spet sem ostala sama.

Zapuščenost

Maja Horvat

Oh, ljubi bog, kako pogrešam ljudi! Ko sem še delala, je v meni kar šumelo od veselja, saj nisem bila sama. Vsak dan so prihajali nekakšni možje. Zmeraj so prišli ob sončnem vzhodu in odšli ob sončnem zahodu. Tako je bilo nekaj časa. Eno oblačno jutro je prišel nekakšen možicelj, ki je nekaj povedal mojemu vodji in temu so se razširile oči, s povešeno glavo je odšel nazaj v moje prostore. Zatem so moji prostori postajali vse tišji in vse bolj prazni. Ostala sem sama.

Tako sem preživela več lun. Bršljan je začel rasti po stenah, cvetlice so začele prodirati skozi tla, streha se je začela rušiti, prostori so postajali vse bolj posiveli in okna so mi celo zazidali. Seveda bi kdo lahko rekel, da bi si lahko želela, da bi bilo tako kot prej, ampak nad tem sem že zdavnaj obupala. Več let sem hrepenela po spremembi, po nekakšnem čudežu, a ta ni nikoli prišel. Danes je edini zvok, ki ga še slišim, bevskanje psa, ki laja na ljudi, ko gredo mimo njegove ograje. Včasih se sprašujem, če si sploh še kaj želim.

Ko so me gradili, sem bila tako ambiciozna. Želela sem postati šola, nato bolnica, za tem trgovina in tako naprej. Ko so me dokončali in začeli z barvanjem, sem izvedela, da bom tovarna. Takrat sem se vprašala, kakšna tovarna bom, bom proizvajalka oblačil, tablet ali celo plen. Moji prostori so bili takrat tako lepo bordo rdeči. Imela sem temnorjave mize in stole v prvem

nadstropju, v spodnjem pa nekakšne stroje za proizvodnjo mila.

Danes nisem več tako ambiciozna kot sem bila nekoč, nimam več volje. Vedno bolj se rušim in tavam v pozabo. Opažam, kako nastajajo razpoke v mojih stenah, kako strehe skorajda več ni, kako imam vedno več razbitih oken, ki še niso bila zazidana, in kako iz dneva v dan vedno manj slišim tistega psa, ki mi je bil nekoč v podporo, da se nisem počutila popolnoma osamljeno.

Kdaj pa kdaj si še želim, da bi bilo drugače, ampak kar je, je. Vse kar si zdaj želim je, da razpadem. A do takrat bo še trajalo. Toda to me ne moti, vseeno še lahko uživam v soncu, ki poma-ga rožam, da vzklijejo v mojih razpokanih tleh, in mi s tem daje upanje, da bom morda potem, ko dokončno razpadem, imela boljše življenje kot kaka taka rožica.

Spominjam se petja

Robin Marn

Včasih. Koliko teže ima zame danes ta beseda. Ko sem bila mlada, sem ob takšnih in podobnih besedah starejših delavcev zavzdihnila in skozi moje prostore je zavel rahel piš. Sedaj pa jih razumem. Tudi jaz pogrešam čase, ki so že zdavnaj mimo. Nisem bila vedno v tako slabem stanju, kot sem danes. V meni so izdelovali oblačila, te čase pa sem lahko srečna, če se kdaj pa kdaj po naključju na mojih tleh znajde kakšna stara, raztrgana cota. Že slišim besede marljivih šivilj, ki bi se sklanjale nad njimi, če bi bile še tukaj z mano: »Švoh material!« bi se mrščila ena, druga bi pa z nasmeškom pripomnila: »Slab kraj, še Pepelkine miši so bolje znale.« Pred dvajsetimi leti sem po čudežu spet videla kos žametnih hlač, ki jih je nekdo odvrigel skozi moje razbito okno, a niso ostale lepe za dolgo. Namreč, nimam strehe, le lesene tramove, ki jih niso obvarovali pred dežjem. Tako so bile uporabne le mišim.

Te so danes moja edina družba. Po tem, ko so se z modro kapo in prešito haljo v rokah poslovali še zadnji delavci, so se v meni naselili različni ljudje. Ko so se ponoči ob mojih stenah zavijali v odeje (če so jih le imeli), sem se žalostila, da jim ne morem bolj pomagati. Poskušala sem se zviti, zlomiti, upogniti, da bi jih zavarovala pred dežjem in vetrom, a ni pomagalo. Edina moja tolažba je bila, da vsaj jaz slišim zgodbe, ki so jih kdaj pa kdaj mrmrali. Nekoč mi je neka ženska s sivimi prame-

ni v črnih laseh celo pela! Osamljena, zlomljena melodija se je odbijala od praznih obledelih sten in obujala duhove koračnic in od, ki so si jih peli delavci, da jim je hitreje minil čas. Kako sem uživala ob tistih melodijah! A tudi ljudje, kakršna je bila tista ženska, so nehali prihajati, ko so mi s sivimi, razpokanimi opekami zazidali okna. Tako tudi redkih mimoidočih ne morem več videti.

A ne more vedno ostati tako! Tudi po letih, ko je podjetje v meni prodalo premalo, so nastopili časi, ko so se delavci in šefi skoraj vsak teden s smehom na ustih poveselili s kozarčkom domačega sadjevca. Bolj kot sem razmišljala (in verjemite mi, imela sem ogromno časa), bolj sem ugotavljala, da v bistvu ne pogrešam dela. Želim si le ljudi, dobro voljo, pesem! Umetnost. Na mojih stenah se tu pa tam znajde kakšen grafit, ki ga je ustvaril kakšen zafrustriranec, a nikoli nisem bila deležna takšne sreče, da bi nekdo nekaj resnično naslikal na meni in mi pokazal nekaj novega in prekrasnega.

Lahko bi bila muzej in iskala poteze svojih starih prijateljev na slikah, izobešenih po mojih stenah. Morda pa bi bila raje galerija, ki bi si poleg zamišljenih obrazov in belih srajc ogledovala slike in razmišljala ugledne, inteligentne misli. Najraje od vsega pa bi bila dvorana, da bi vsak večer lahko gostila pevski zbor. A te sanje se mi nikoli ne bodo uresničile, saj nisem bila

zgrajena za to. Nisem visoka, draga in izumetničena, kot so resnične dvorane. Nimam opreme, ki bi ojačala glasove pevcev, in mogočnih vrat, ki bi toplo sprejele dame in gospode v črnih oblekah.

Tako lahko le upam, da bom na kakršenkoli način odprta ljudem in vsaj za trenutek slišala pesmi, ki jih nosijo v svojih srcih. Morda pa bo nekdo kdaj prisluhnil tudi meni?

Enkrat te dni

Tomo Podstenšek

Najprej je mislil, da mu je samo malo podoben. Videl ga je le v hrbet, zato je res težko presodil; lahko bi bil on, lahko pa tudi ne. Malo več ga je bilo skupaj in imel je sive lase, ki so bili na temenu že močno razredčeni. Ampak višina je bila prava in štrleča ušesa tudi ...

Moški se je nenadoma obrnil in Bojan ni imel več časa, da bi se skril za paleto z naloženimi konzervami. Stisnil se je ob police in okamenelo opazoval plečato postavo z nakupovalno košarico v rokah, ki je z odločnimi koraki stopala proti njemu. Zadržal je dih in čakal, kaj se bo zgodilo. Moški se je ustavil čisto pred njim, tako blizu, da je lahko zavohal vonj njegove vodice po britju – neka neznana, zagotovo prestižna znamka, ne tista cenena sladkobna brozga, ki jo starci navadno v prevelikih količinah zlivajo po sebi, da bi prikrili vonjave lastnega telesa, razpada in bližajoče se smrti.

Bojan je spustil pogled do temno modre kravate, zavezane okoli širokega bikovskega vratu. S kotičkom očesa je videl, kako se desna roka počasi dviga, hrbet dlani je bil prepreden z izbočenimi modrikastimi žilami, koža posuta s starostnimi pegami.

»Oprostite,« je dejal znani glas in ker se Bojan še zmeraj ni premaknil, je nejevoljno ponovil: »Oprostite, samo malo ...«
Roka je segla mimo Bojanove glave, kravata je zabingljala,

debeli prsti s kosmato poraščenimi členki so zatipali po polici in trenutek zatem odvrgli stekleničko z začimbami v nakupovalno košarico. Potem se je moški obrnil in odšel naprej proti blagajni.

Bojan je končno izpustil zastali zrak iz prsi in spet normalno zadihal.

*

Ni ga prepoznal! Seveda ga ni, kako bi ga, še sam sebe komaj prepozna, kadar se zjutraj med umivanjem zob po nesreči pogleda v ogledalo. Petindvajset let je dolga doba in razen tega nima Miklavčič prav nobenega razloga, da bi sploh razmišljal o njem ali iskal njegove poteze na obrazih neznancev.

Sicer se je tudi Miklavčič precej postaral; gube na obrazu so se mu poglobile in razvejale, začela se mu je delati pleša, ramena so se mu povasila in okoli pasu je pridobil nekaj kilogramov. Ampak tisti lisjaški pogled in priliznjen nasmeh – to pa je ostalo nespremenjeno. Bojanu ni bilo jasno, kako je lahko temu človeku kadar koli zaupal.

Včasih je razmišljal, kaj bi mu rekel, če bi ga kje srečal. Seveda ni pričakoval, da se bo to kdaj tudi zares zgodilo, Miklavčič je bil zdaj velika riba in Bojan je bil prepričan, da se njune poti ne bodo nikoli več križale. Potem pa naleti na njega v navadni samopostrežnici!

Da ne bi zbujal pozornosti, je naredil kratek ovinek po trgovini ter se šele nato postavil v vrsto. Poškilil je v Miklavčičevo nakupovalno košarico; zavoj narezanega pršuta, steklenica boljšega vina, nek fini sir z orehi in čudnim imenom ter posušeni

koriander. Nič posebnega, pravzaprav, a Bojan bi si od vseh teh reči lahko brez pomislekov privoščil samo začimbo – pa še z njo pravzaprav ne bi prav vedel, kaj naj počne.

*

Stara kripa je na srečo vžgala v prvo, tako mu črni audi z zatemnjenimi stekli ni mogel pobegniti. Sicer pa je Bojan zdaj, po nekaj tednih zasledovanja, že dobro vedel, kam je Miklavčič ob tej uri namenjen; kakor večina ljudi je imel precej predvidljivo dnevno rutino.

Bojan je parkiral ob cesti in opazoval zadek avtomobila, ki izginjal v razprto žrelo podzemne garažne hiše, kamor mu ni mogel slediti. Ozrl se je navzgor po stekleni poslovni stavbi in ugibal, kje so okna Miklavčičeve pisarne. Na tabli ob vhodu je pred nekaj dnevi prebral, da ima njegovo podjetje prostore v dvanajstem nadstropju, naprej od preddverja pa zaradi strogega pogleda varnostnika raje ni poskušal vstopiti.

Pri štetju nadstropij se je dvakrat zmotil in moral začeti znova. Sonce, ki se je odbijalo od steklene površine, ga je zaslepilo, da je moral pripreti veke. Mimogrede se je spomnil, kako je pred dvajsetimi leti teroristično letalo zarezalo v neko drugo, precej večjo in pomembnejšo ameriško stolpnico.

*

Časa je imel na pretek, Miklavčič ni nikoli končal pred tretjo in nobenega smisla ni imelo, da bi naslednjih nekaj ur presedel v

smrdljivem avtu s pokvarjeno klimo, zato se je odpravil do stare industrijske cone v predmestju, kjer ni bil že celo večnost. Prva leta po zaprtju tovarne je hodil sem skoraj vsak dan; jutraj se je tudi brez nadležnega zvonjenja budilke zbudil že ob sončnem vzhodu in potem v praznem stanovanju ni imel kaj početi. Skozi visoko železno ograjo je opazoval, kako je med razpokami v asfaltu in betonu začela počasi vznikat trava, kako je bilo vse več šip na oknih polomljenih, kako so rjaveli žlebovi in pločevinasta streha in kako je začel omet bledeti, se luščiti in odpadati. Sčasoma so njegovi obhodi postajali vse redkejši, ni zmogel več samo nemočno opazovati, kako vse nezadržno propada.

Zdaj ga je že od daleč presenetilo glasno brnenje in ko je prišel bliže, je zagledal nekaj delovnih strojev, ki so se vsak s svoje strani zagrizli v območje tovarne. Stare kovinske ograje ni bilo več nikjer in tudi vratarnica pri vhodu, kjer so jih ob koncu izmene včasih nadležno postrojili in preiskali, da ne bi kdo v torbi odnesel česa domov, je bila že porušena; na njenem mestu je ostalo nekaj visokih kupov rjavkaste zemlje, pomešane z gradbenim materialom. Glavna upravna zgradba je bila za zdaj še nedotaknjena, najbližjo proizvodno halo – če se prav spomni, so ji pravili hala C, sam je zmeraj delal čisto na drugem koncu kompleksa – pa so pravkar podirali in v njeni steni je že zijala velika luknja.

»Ej, kaj počnete?!« je zakričal bageristu, ki ga zaradi hrupa najprej ni slišal; šele ko se je Bojan postavil tik pred kopalno žlico in široko pomahal z obema rokama, je ugasnil motor in ga vprašujoče pogledal.

»Kaj se tu dogaja? Kdo vam je to naročil?«

»Šef,« je odvrnil delavec.

»Ne me zajebavat, takoj povejte, iz katere firme ste in kaj bo tu!«

»Tam vse piše,« je bagerist s prstom nejevoljno pokazal na tablo z oznakami projekta, ki je bila nameščena poleg oranžne varnostne mreže na robu gradbišča. »Jaz samo delam, kar mi rečejo. Če rečejo koplji, kopljem, če rečejo ruši, pač rušim.«

»Ampak ne morete kar tako podret naše tovarne ...« je Bojan najprej povzdignil glas, pa takoj utihnil in v opravičilo odmahnil z roko.

Motor je spet zahrumel in kovinska žlica je z zobmi raztrgala novo vrsto opek.

Bojan je pogledal stran, ni imelo smisla, saj zdaj je bilo tako vseeno in že zdavnaj prepozno. Razen tega tovarna ni bila v resnici nikoli zares *njihova*, samo oni so bili vsi po vrsti takšni butci, da so verjeli v zgodbo o družbenem premoženju, ki pripada delavcem. No, ne vsi, Miklavčič in njemu podobni so že takrat vedeli, kako je s to rečjo in ko so se stvari privatizirale, so znali biti ob pravem času na pravem mestu, kot se je temu navadno reklo ...

Samo mimogrede je ošinil, kaj piše na tabli ob robu gradbišča, in ugotovil, da nameravajo na mestu tovarne zgraditi nov nakupovalni center. Seveda, kaj pa drugega! Bil je preveč utrujen, da bi se zmozel jeziti.

*

Če bi jim vsaj odkrito povedali, kako je na stvari, ne pa da so lagali in obljubljali, da bo kmalu bolje. Miklavčič je bil pri tem najhujši. Prav on ga je tudi nagovoril, da mu je pomagal prepričevati sodelavce, naj še malo potrpijo in se žrtvujejo; naj se prostovoljno odrečejo dodatku za malico in nočno delo, pristanejo na zmanjšanje plač, gredo na neplačan dopust, podpišejo izjave o odpovedi odpravnine ... Vse samo zato, da bo firma preživela. Ko so začeli deliti prve odpovedi – z obljubo, da jih že čez kak mesec, najkasneje dva, ko bo kriza mimo, vzamejo nazaj – se jih je nekaj celo prostovoljno javilo! Tudi Bojan je bil med njimi in Miklavčič mu je takrat močno stisnil roko, ga potrepljal po ramenu in mu zašepetal na uho, da mu tega ne bo pozabil in da ga ob vrnitvi na delovno mesto čakata povišica in napredovanje.

Pozneje je v časopisih prebral, da je bilo podjetje takrat že v popolnoma izgubljenem položaju in da so vodilni z zaprtjem zavlačevali samo zato, ker so vlekli od države milijonske subvencije za ohranjanje proizvodnje, čeprav so se neprodane zaloge samo še kopičile v skladiščih.

*

Miklavčič je stopil iz stavbe okoli poldruge ure in se peš napotil proti restavraciji malo naprej po ulici, kamor je imel navado hoditi na kosilo. Bojan mu je na primerni razdalji sledil in si v kiosku na drugi strani ceste kupil porcijo pečenega krompirčka v papirnatem škricljaju.

Tokrat se je Miklavčič usedel za mizo ob oknu, tako da ga je lahko opazoval pri jedi; sicer ni mogel razločiti, kaj je imel na krožniku, je pa lahko videl kozarec za vino z visokim pecljem, ki ga je vsake toliko ponesel k mesnatim ustnicam. K rdečemu gre menda temno meso, najbrž govedina, morda kakšen *steak* iz boljšega kosa mesa s snobovskim francoskim imenom. Bojanu se je med žvečenjem premastnega in zažganega krompirčka zazdelo neverjetno, da sta nekoč oba jedla v isti tovarniški menzi; resda za drugo mizo, ampak enako hrano iz istih kotlov. Nekateri so sicer pravili, da je bilo vse zanič, razkuhano in medlega okusa. No, njemu se ni zdelo tako slabo, kako pa naj bi kuhali za tisoč petsto ljudi z različnimi okusi? Malo je bilo treba včasih popoprati in dosoliti, pa je bilo čisto v redu ...

*

V par letih je šlo vse k hudiču. Firma je šla v stečaj, delavci so ostali na cesti, direktorji in menedžerji pa so poceni pokupili preostalo premoženje in nepremičnine podjetja, ki so ga sami zafurali. Za Miklavčiča je Bojan tako slišal, da je med drugim postal lastnik naselja počitniških hišic, ki jih je zgradilo podjetje za svoje delavce. V tistem naselju bungalovov je bil Bojan samo enkrat, čakalne vrste so bile predolge in prednost so imeli tisti z daljšo delovno dobo in družinami. Zapomnil pa si je vonj po borovcih, dolg leseni pomol, velike povešene dojke nemških turistk iz sosednjega kampa, šumenje morja ter nočno oglašanje škržatov. Zdaj pa so menda vse skupaj preuredili v nekakšno luksuzno letovišče s privezom za jahte ...

Vpletene v tega in druge sumljive posle, ki so spremljali umiranje tovarne, so sicer kasneje več let vlečili po sodiščih; vsake toliko je zagledal Miklavčičev obraz na televiziji in prebral njegov priimek v časopisnih člankih, ampak nazadnje ni bilo iz vsega skupaj nič. Večina zadev je zastarala, v nekaterih primerih pa so jih oprostili, ker jim menda niso mogli dokazati, da so podjetje oškodovali *namenoma*.

Bojan se ni spoznal na zakonodajo, vedel je le, da se njemu še nikoli ni zgodilo, da bi mu nehote kar tako po naključju padlo v žep kaj, kar ne bi bilo njegovo.

*

Najbrž je imela Sandra prav, ko mu je govorila, naj na vse skupaj čim prej pozabi in gre naprej. Zagotovo pa se je motila, kadar mu je očitala, da je to samo priročen izgovor za njegovo lenobo in nesposobnost. Če bi mogel, bi tudi sam z največjim veseljem pustil vse za seboj, ampak so mu misli kar same uhajale k vedno istim rečem in ljudem.

Da ni mogel nikjer najti nobene pametne službe, seveda tudi ni pomagalo. Vsa industrija je bila v krizi in na cesti je kar naenkrat pristalo na tisoče ljudi. Še z izobrazbo nisi dobil zaposlitve, kaj šele, če si bil navaden delavec kot on. Vse, kar je znal in zmogel, so kar naenkrat precej bolj učinkovito počeli roboti ali pa veliko ceneje roke delavcev nekje v Bolgariji, Indiji, na Kitajskem in bog si ga vedi kje vse ...

Večina njegovih sodelavcev se je čez čas sicer nekako znašla. Nekateri so se prekvalificirali, drugi odprli majhna podjetja,

tretji odšli v tujino ali se predčasno upokojili. No, bili so seveda tudi taki, ki so padli še nižje ali imeli še manj sreče kot on: Srečko se je do konca zapil, Naberšnik je šel na štrik, Cvetka iz računovodstva se je vrgla z mosta, Brumna je vzel rak in Podvratnika je enkrat videl, kako žica za denar na avtobusni postaji.

On pa je preprosto obtičal na mestu; občasno je sicer kje delal na črno ali prek javnih del, vmes pa večino časa živetaril na socialni podpori. Sandra se ga je nazadnje naveličala in odšla; na začetku ji je to zameril, zdaj pa se mu je zdelo, da je ravnala čisto prav – če se je postavil v njeno kožo, se ni spomnil prav nobenega pametnega razloga, zakaj bi morala ostati z njim. Ko takole razmišlja, si še sam ni povsem na jasnem, kam je spolzelo njegovo življenje. Jasno čuti le, kdaj je začelo iti vse navzdol in kdo je glavni krivec za to.

*

Miklavčič živi v predmestju, v mešanem naselju starejših družinskih hiš in modernih vil. Lepa bajta z veliko parcelo. Bojanu se zdi mogoče malo dolgočasna; sicer pa Miklavčič nikdar ni bil človek s pretirano domišljijo ali občutkom za estetiko. Kolikor lahko vidi z ulice, sta za hišo tudi bazen in tenis igrišče, spredaj pa garaža s prostorom za tri avtomobile. Ko je enkrat na straneh z oglasi iz radovednosti preveril, koliko stanejo podobne nepremičnine v okolici, mu je ob pogledu na sedemmestno cifro postalo vroče v glavo, začelo mu je šumeti v ušesih in boleče razbijati v sencih.

Večeri se že in v hiši se prižge luč. Ko se na oknu pojavi ženska silhueta, Bojan urno stopi korak globje v temno senco dreves, da ga ne bi opazila. Strah je odveč, ženska samo zagrne zaveso in spet izgine.

Bojan si poskuša predstavljati, kaj se dogaja za težko žametno zaveso in kaj zdaj počneta ženska in Miklavčič. Najbrž gledata kakšen film po televiziji, srkata vino in grizljata obložene kruhke s pršutom, sirom in olivami. Potem si bosta privoščila kopel v veliki masažni kadi in se morda za zaključek večera ljubila ob svečah ... Morda pa ne, morda zdaj ona dolgočaseno brska po internetu, medtem ko Miklavčič v delovnem kabinetu opravlja svoje službene zadeve, ureja dokumente, odgovarja na pošto, preverja nihanje borznih indeksov ...

Na koncu si mora priznati, da nima pojma, kako zares živijo bogataši. Da si tega pravzaprav niti predstavljati ne zna.

*

Luč v sobi je ugasnila, hiša je zdaj temna in tiha. Sliši se samo rahlo brnenje klimatskih naprav in oddaljen hrup prometa. Čez cesto steče črna mačka in izgine skozi luknjo v živi meji. Bojan nepomično stoji pod drevesom in strmi v poletno noč. Še zmeraj ni povsem prepričan, kaj bo ukrenil glede Miklavčiča. Ampak saj se mu nikamor ne mudi; če je čakal toliko let, lahko potrpi še malo. Ja, se bo že česa domislil ... Enkrat te dni bo prasec končno dobil, kar si zasluži.

Biografije

Katja Cafuta obiskuje Prvo gimnazijo Maribor.

Maja Horvat je dijakinja 3. letnika Prve gimnazije Maribor. Rada ustvarja in se ukvarja s kriminologijo ter umetnostno zgodovino.

Robin Marn obiskuje II. gimnazijo Maribor. Umetnost jo zani- ma v vseh oblikah. Piše poezijo in včasih tudi prozo, prav tako rada poje, riše in slika.

Tomo Podstenšek (1981) je uveljavljen slovenski prozaist, ki piše predvsem romane in kratke zgodbe, pa tudi otroško lite- raturo in dramske tekste. Kratke zgodbe objavlja v domačih in tujih literarnih revijah (prevodi v madžarščino, hrvaščino, srb- ščino, nemščino, makedonščino, poljščino itd.), več njegovih besedil je bilo nagrajenih na različnih natečajih in predvajanih v radijskih oddajah RTV Slovenija. Z romanom *Sodba v imenu ljudstva* se je uvrstil med deseterico, z romanom *Papir, kamen, škarje* pa med peterico nominirancev za nagrado kresnik za najboljši slovenski roman leta. Njegova zbirka kratkih zgodb *Ribji krik* je bila leta 2018 nominirana za najboljšo knjigo kratke

proze (nagrada novo mesto). Razen pisateljstva se občasno preizkuša kot režiser otroških in odraslih gledaliških skupin, vodi delavnice kreativnega pisanja, sodeluje pri organizaciji različnih literarnih dogodkov itd. Živi in ustvarja v Mariboru.

Janja Kosi (1994, Maribor) je študirala slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kjer je 2016 tudi diplomirala in 2020 magistrirala. Del študija je preživela na izmenjavi na Hochschule für Grafik und Buchkunst v Leipzig. Ustvarja na področju vizualne umetnosti, slikarstva, ilustracije in animacije. Do sedaj se je predstavila na samostojnih razsta- vah *Predlog serviranja* (Dobra Vaga, Ljubljana 2021), *darling the roof is leaking* (Galeriji DLUL, Ljubljana 2019) in na mnogih skupinskih razstavah med drugim na festivalu *Art Stays* (gale- rija Fo.Vi, Kidričevo 2021), trienalu *EKO8* (UGM-MTT, Maribor 2021), razstavi *Začasno. Do nadaljnjega*. (Fotopub, Ljubljana 2020), *Dnevi zaganjanja EKO 8* (UGM -MTT, Maribor 2020), *4WD; Policentričnost slikarskih vprašanj v opusih štirih avtoric* (Galerija Moderna, Zagreb 2020), *Another time and place* (Im- proper Walls, Dunaj 2019). Leta 2020 je prejela nagrado ALUO za magistrsko nalogo z naslovom *Vsakdanjost heterotopične- ga prostora / X°Y'Z" N – A°B'C" E*. Za njeno prakso so značilne prostorske postavitve, prepleti različnih medijev, kjer pa je še vedno moč čutiti slikarsko noto. Zanimajo jo predvsem sub- jektivna percepcija prostora in povezava slednjega s pojmom kraja.

Kolofon

DELAVKE IN DELAVCI SO ODŠLI, KAJ PA ZDAJ?

Kratke zgodbe

Zgodbe so nastale na delavnicah kreativnega pisanja in vizualnega upodabljanja (april–maj 2021) pod mentorstvom prozaista Toma Podstenška, umetnic Maje Hodošček in Toni Soprano Meneglejte ter umetnostnega zgodovinarja Simona Žlahtiča.

Producent: **Društvo za sodobno umetnost X-OP**

Koproducenta: **KID KIBLA** in **Združenje KODA MODRO**

Udeleženske delavnic in avtorice kratkih zgodb: **Katja Cafuta, Maja**

Horvat, Robin Marn

Avtor kratke zgodbe *Enkrat te dni*: **Tomo Podstenšek**

Kuratorica delavnic: **Irena Borić**

Urednik in urednica: **Tomo Podstenšek** in **Irena Borić**

Lektorici in tehnični urednici: **Zala Koren** in **Živa Kleindienst**

Producent in tehnični urednik: **Jernej Stergar**

Avtorica ilustracij: **Janja Kosi**

Oblikovalka: **Brina Fekonja**

Izdajatelj: Društvo za sodobno umetnost X-OP, Tyrševa ulica 20, Maribor, Slovenija

Zanj: Cameron Bruce Bobro, predsednik

Zbirka: Katalog, 2

Tisk: Demago Print, Maribor

Maribor, Slovenija, 2021

Naklada: 150 izvodov

www.x-op.eu

www.rescue-eu.com

Publikacija je del projekta **RESCUE** (2019–2021), ki ga sofinancirata program Ustvarjalna Evropa Evropske unije in Ministrstvo za javno upravo Republike Slovenije. Ta publikacija je nastala s finančno podporo Evropske komisije in odraža le stališča njenih avtoric in avtorjev, pri čemer Komisija ne more biti odgovorna za nadaljnjo uporabo informacij, ki jih ta publikacija vsebuje.

Partnerji projekta: **Comune di Santo Stefano di Magra, IT; Klanghaus Kultur, AT; ibug e.V., DE; Associazione Culturale Gli Scarti, IT.**

Vse pravice pridržane. Noben del te publikacije se ne sme reproducirati ali uporabiti na kakršenkoli drug način (grafični, elektronski ali mehanični, vključno s fotokopiranjem, snemanjem ali prenosom v baze podatkov) brez pisnega soglasja nosilca avtorskih pravic.

© 2021 Društvo X-OP in avtorice ter avtorji.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA JAVNO UPRAVO

Zavod Republike Slovenije
za zaposlovanje

